

eksplicacji tekstów aniżeli tej, która się znajduje w księgach wydanych przed Soborem, ale w niczym nie oddala się od fundamentalnych doktryn Kościoła. Owszem skreśla się cały szereg tekstów starotestamentalnych używanych na potwierdzenie dogmatów czy opinii teologicznych, lecz to nie implikuje negacji tych tez. Wszak wystarcza jeden całkiem jasny tekst na uzasadnienie tezy czy hipotezy, a rzeczą zbędną jest przytaczanie licznych tekstów o wartości wątpliwej. Negując np., że przepowiednie Daniela o 70 tygodniach są prorocstwem mesjańskim, nie zaprzecza się ani idei mesjańskiej ani istnienia innych przepowiedni mesjańskich. Nie przyznając, że Gen 3, 14 (*ipse (ipsa) conteret caput tuum*) odnosi się bezpośrednio do Matki Bożej, nie atakuje się dalszej argumentacji na udowodnienie znanych dogmatów maryjnych. Lecz ważąc z wielką ścisłością argumenty biblijne i opracowując je subtelną akrybią egzegeza dzisiejsza przyczynia się do tego, że i teologia dogmatyczna, korzystając ze studiów biblijnych, gruntowniej jeszcze niż dawniej, opracuje dokumentację doktryny katolickiej, — by teraz w okresie ekumenizmu — teologowie Kościoła greckiego i Kościołów ewangelickich mogli przyznać rację naszym wnioskom, jako odpowiadającym Objawieniu, złożonym przez Opatrzność Bożą w Księgach Pisma św.

Biblijka współczesna jest także świadoma granic, w jakich pracuje: przystosowuje nowe poglądy i nowe argumentacje dla „Urzędu Nauczycielskiego Kościoła”, który potem zadecyduje, czy je już można przekazać do ogólnego nauczania w kazaniach i katechezie.

Kraków

Ks. ALEKSY KLAWEK

Ks. Zenon Mońka, Częstochowa

ZNACZENIE RELIGIJNE OLTARZA U IZRAELITÓW

Ofiara w każdej religii stanowi najbardziej istotną część kultu religijnego i wiąże się zawsze z ołtarzem, który z kolei należy do najbardziej sakralnych przedmiotów.

Nic przeto dziwnego, że i Biblia zawiera na swoich kartach wiele różnorodnych wzmianek o ofiarach i związanych z nimi ołtarzach¹. I tak, najstarszym ołtarzem, o którym wyraźnie wspomina Pismo Św., jest ołtarz zbudowany przez Noego zaraz po wyjściu z arki (Rdz 8, 20). Według wszelkiego prawdopodobieństwa, choć Pismo św. o tym wyraźnie nie mówi, ofiary Kaina i Abla były również złożone na ołta-

¹ Ołtarze w Starym Testamencie z punktem widzenia Prawa o ołtarzu omówił M. H. Wiener, *The Altars of the Old Testament*, Leipzig 1927, s. 1—32.

rze (Rdz 4, 3nn)². Ołtarze budowali Patriarchowie, co tak często podkreślają Księgi natchnione: *I wybudował ołtarz dla Jahwe i tam wzywał Jego imienia* (por. Rdz 12, 7: 13, 18: 26,25: 31,54:). Ołtarze wznosili i inni czołowi przedstawiciele Narodu Wybranego, z których wystarczy tu wspomnieć choćby Mojżesza, głównego organizatora kultu religijnego u Izraelitów, Dawida, który zbudował ołtarz na miejscu przyszłej świątyni jerozolimskiej (por. 2 Sm 24, 25), czy Salomona budowniczego pierwszej świątyni jerozolimskiej, która, podobnie jak Przybytek, będzie miała dwa ołtarze: ołtarz całopalenia i ołtarz kadzenia (1 Krl 16, 15: L Krl 6, 20). Te dwa ołtarze zachowa również druga i trzecia Świątynia jerozolimska do końca swojego istnienia to znaczy do całkowitego jej zniszczenia przez Rzymian w roku 70 po Chr.

Już z tego pobieżnego tylko rzutu historycznego widać, jak ważne miejsce zajmował ołtarz w życiu narodu izraelskiego.

Na podstawie tekstów biblijnych możemy powiedzieć, że ołtarz dla Izraelitów był: znakiem obecności Boga, znakiem samego Boga i miejscem składania ofiar. Te trzy względy czyniły go świętym i godnym szacunku.

1. OŁTARZ — ZNAKIEM OBECNOŚCI BOGA³

Świadczą o tym następujące fakty wzięte z historii Narodu Wybranego. Kiedy Abraham, jak czytamy w Księdze Rodzaju, przybył do ziemi Kanaan i zatrzymał się w Sychem, wtedy ukazał mu się Jahwe i powiedział: *Dam tę ziemię twemu potomstwu. I zbudował ołtarz dla Jahwe, który mu się objawił* (Rdz 12, 7). Jeżeli więc Abraham zbudował ołtarz, to uczynił to dlatego, że mu się objawił Jahwe i przyrzekł, po raz pierwszy, oddać na własność jego potomstwu ziemię Kanaan. W odpowiedzi na to objawienie buduje on ołtarz i składa na nim ofiarę dziękczynną. W tej samej Księdze Rodzaju, nieco dalej, czytamy, że podobnie postąpił i Izaak. Bowiem gdy przybył do Beerseby *Jahwe ukazał mu się mówiąc: Jestem Bogiem Abrahama ojca Twojego. Nie bój się, gdyż ja jestem z tobą, będę ci błogosławił i rozmnożę twoje potomstwo z powodu Abrahama, mojego sługi. I zbudował tam ołtarz i wzywał imienia Jahwe* (Rdz 26, 25). I znów Izaakowi objawił się Bóg i zapewnił go o błogosławieństwie dla jego potomstwa. I właśnie w odpowiedzi na to objawienie Izaak buduje ołtarz, przy którym „wzywa imienia Jahwe”, czyli modli się do Boga.

Inne teksty Pisma Św. Starego Testamentu jeszcze mocniej podkreślają, jak ołtarz i miejsce, w którym był on zbudowany, miały

² Por. *Podręczna encyklopedia biblijna*, Poznań, 1959, t. II, s. 184.

³ R. de Vaux, *Les institutions de L'Ancien Testament*, Paris 1960, t. II, s. 289.

przypominać Izraelitom obecność Boga. Oto na przykład Jakub *przybywszy do Luz w ziemi Kanaan, czyli do Betel, wraz ze wszystkimi ludźmi, zbudował tam ołtarz i nazwał to miejsce El-Betel- „Bóg z Betel”, tu bowiem ukazał mu się Bóg, kiedy uciekał przed swoim bratem* (Rdz 35, 6—7)⁴. Podobnie Mojżesz na pamiątkę zwycięstwa odniesionego nad Amalekitami zbudował ołtarz w Rafidim i złożył na nim dziękczynną ofiarę i nazwał go „Jahwe Nissi”, to jest podniósł rękę na (dom, lud) Jahwe (Wj 17, 15—16)⁵.

Klasyycznym przykładem ołtarza zbudowanego na znak przynależności do jednego Boga, był ołtarz wzniesiony przez Izraelitów we wschodniej Jordanii, opisany w Księdze Jozuego (22, 10—34)⁶. Zbudowali go synowie Rubena, Gada i połowa plemienia Manasses. *Ołtarz wyglądał okazale* (w. 10) i jak zaznacza już sam autor natchniony, był on przeznaczony nie tylko do składania ofiar, ale przede wszystkim na świadectwo przynależności do jednego i tego samego Boga. *Bowiem czytamy tam: Dlatego powiedzieliśmy, zbudujemy sobie ołtarz nie dla całopaleń i innych ofiar, lecz jako świadectwo pomiędzy nami i wami i między pokoleniami po nas, że chcemy pełnić służbę Jahwe przed Jego obliczem przez nasze całopalenia, inne ofiary i dziękczynienia. Wasi synowie nie będą mogli kiedyś powiedzieć naszym: Wy nie macie udziału u Jahwe* (w. 26—27).

W Księdze Sędziów w rozdziale 6 znajduje się opowiadanie o ofierze Gedeona złożonej na ołtarzu ze skały na miejscu objawienia Bożego. Gedeon został najpierw nawiedzony przez anioła Jahwe. Po krótkiej rozmowie z nim, opuszcza go i idzie przygotować posiłek z zabitego koźlęcia i praśnych chlebów. Tak przygotowane dary na rozkaz anioła umieszcza na skale. I wówczas nastąpił cud, mianowicie ze skały wydobył się ogień i spalił mięso oraz chleby. I wtedy zrozumiał Gedeon, „że był to anioł Jahwe i rzekł: Ach, Panie mój, Jahwe! Oto anioła Pańskiego widziałem twarzą w twarz. Rzekł doń Jahwe: „Pokój z tobą”. Nie bój się niczego. Nie umrzesz (w. 22 nn). *Wówczas Gedeon zbudował na tym miejscu ołtarz dla Jahwe i nazwał je Jahwe-Pokój* (w. 24). Jeżeli więc Gedeon zbudował ołtarz, to uczynił tak dlatego, że mu się objawił Bóg, którego uczcił przez ofiarę całopalną⁷.

Zatem z przytoczonych faktów historycznych, popartych tekstami Pisma Św. Starego Testamentu, możemy wyciągnąć chyba słuszny wniosek, że dla Izraelitów ołtarz był nie tylko miejscem składania ofiar, ale również znakiem obecności Boga. Bowiem teofania, boskie

⁴ Por. Rdz 22, 14: 33, 20:

⁵ Por. R. de Vaux, *Les institutions*, dz. cyt. t. II, s. 289.

⁶ H. M. Wiener, *The Altars...* dz. cyt. s. 23.

⁷ Por. R. Kittel, *Studien zur Hebräischen Archäologie und religionsgeschichte*, Leipzig 1908, s. 99: K. Galling, *Der Altar in den Kulturen des Alten Orients*, Berlin 1925, s. 57 nn.

pouczenie, zapewnienie o błogosławieństwie czy jakaś nadzwyczajna łaska, były głównymi motywami do wybudowania ołtarza, który miał być znakiem obecności Boga w danym miejscu.

2. OŁTARZ — ZNAKIEM SAMEGO BOGA

W przeżyciach religijnych Izraelitów ołtarz był nie tylko znakiem obecności Boga, ale, jak wynika z treści innych tekstów biblijnych, był on również i znakiem samego Boga. Wskazuje na to przede wszystkim najbardziej doniosły i najważniejszy w całej historii Narodu Wybranego pakt Przymierza (Wj 24,3—11).

Spróbujmy więc odtworzyć sobie jego przebieg, a zwłaszcza jego końcową scenę. Wędrujący przez pustynię Izraelici rozłożyli się obozem u stóp góry Synaj. U stóp tej góry, przed zawarciem Przymierza, Mojżesz buduje najpierw ołtarz i ustawia wokoło niego dwanaście słupów kamiennych, symbolizujących dwanaście pokoleń izraelskich. Następnie rozkazuje młodzieńcom izraelskim złożyć ofiarę uwielbienia i ofiarę pojednania z cielców (w. 5). Sam zaś bierze połowę krwi zabitych ofiar i wylewa ją do czar, a drugą połowę krwi skrapia ołtarz (w. 6). *Potem wziął księgę Przymierza i odczytał ją głośno wobec ludu. A gdy lud oświadczył. Wszystko co nakazał Jahwe, będziemy posłuszenie wypełniać, Mojżesz wziął drugą połowę krwi pokropił nią lud mówiąc: Oto krew Przymierza, które Jahwe zawarł z wami na podstawie wszystkich tych słów* (w. 8).

Najbardziej godnym w całym tym opowiadaniu jest fakt pokropienia jedną połową krwi ołtarza, a drugą obecnych tam ludzi. Ołtarz bowiem symbolizował tu Boga⁸, krew zaś wylana na ołtarz i lud miała być zewnętrznym znakiem łączności, jaka odtąd istnieć będzie między Bogiem a Izraelitami⁹.

3. OŁTARZ — MIEJSCEM OFIARY

Ołtarz dla Izraelitów był równocześnie i przede wszystkim miejscem ofiary. Wskazuje na to jego nazwa *mizbeah*. Hebrajskie słowo *mizbeah* oznaczające ołtarz, etymologicznie wywodzi się od czasownika *zabach*, który w sensie dosłownym oznacza: zabijać zwierzę, ofiarować¹⁰. To etymologiczne określenie ołtarza jako miejsca zabijania lub oddania czegoś na ofiarę zmieniło się wraz z rozwojem

⁸ Ks. Stan. Łach, *Pismo Święte Starego Testamentu, t. 1—2, Księga Wyjścia*, Poznań 1964, s. 235; Ks. Cz. Jakubiec, *Stare i Nowe Przymierze*, Warszawa 1961, s. 72.

⁹ Zdaniem Ks. Cz. Jakubca Mojżesz nie pokropił, jak to się spotyka we wszystkich przekładach Biblii, lecz wylał na nich krew, podobnie jak uprzednio na ołtarz. Bliższe wyjaśnienie tego rozróżnienia patrz: *Stare i Nowe Przymierze*, s. 73.

¹⁰ L. Dufour, *Vocabulaire de Théologie Biblique*, Paris 1962, s. 73; R. de Vaux, *Les institutions, dz. cyt.* s. 279.

rytuału ofiarniczego. W czasach późniejszych, na przykład w świątyni, to co miało być ofiarowane na ołtarzu, z wyjątkiem ptaków, było najpierw zabijane poza ołtarzem i później dopiero na nim składane. Niemniej jednak ołtarz dla Izraelitów był zawsze miejscem ofiary.

Jeżeli chodzi o zewnętrzny wygląd ołtarza izraelskiego, to, jak wynika z tekstów biblijnych odnoszących się do ołtarzy Patriarchów, był on bardzo prosty i najczęściej budowany z ziemi i kamieni. Zwyczaj budowania ołtarzy w tak prosty sposób był bardzo rozpowszechniony wśród ludów starożytnego Wschodu. I jak się można domyślać na podstawie wykopalisk w starożytnym mieście w Mezopotamii Mari¹¹, wywodzi się ze starej tradycji semickiej. Tam bowiem wydobyto na światło dzienne wiele ołtarzy zbudowanych z surowej cegły, mimo że okolice Mari obfitowały w kamień.

Sposób budowania takich ołtarzy został później usankcjonowany Prawem Mojżesza o ołtarzu zawartym w Księdze Przymierza (Wj 20, 24): *Uczynisz mi ołtarz z ziemi i będziesz mi składał na nim ofiary uwielbienia i pojednania z trzody twojej i z bydła na każdym miejscu, gdzie każę ci wspominać moje imię (... 25): A jeśli uczynisz mi ołtarz z kamieni, to nie buduj go z kamieni ciosanych, bo zbeszczęścisz go, gdy przyłożysz doń swoje dłuto*¹².

Z chwilą wybudowania Przybytku, czyli świątyni przenośnej, Izraeliści zaczęli składać ofiary przede wszystkim na dwóch ołtarzach w szczególny sposób do tego przeznaczonych, a mianowicie na ołtarzu całopalenia, wykonanym z drzewa akacjowego, obitego miedzianą blachą (Wj 27, 1—8: 38, 1—7) i ołtarzu kadzenia, wykonanym również z drzewa akacjowego, obitego blachą złotą (Wj 30, 1—5: 37, 25—28:). Kiedy zaś wybudowano Świątynię jerozolimską, funkcję ich przejęły dwa identyczne ołtarze, które ze względu na stałość miejsca, jak również i ilość składanych ofiar, ulegały pewnym mniej istotnym modyfikacjom¹³.

Nie wnikając bliżej w szczegółowy opis tych ołtarzy, najogólniej możemy o nich powiedzieć, że jeżeli chodzi o ołtarz całopalenia, to, jak już sama nazwa wskazuje, służył on do składania ofiar całopalnych, uważanych za najbardziej uroczystą formę uczczenia Boga. Dlatego też palił się na nim zawsze ogień potrzebny do spalania ofiar (Kpł 3, 5: 7, 2:). Każdego dnia rano i wieczorem składano na nim ofiarę regularną i oficjalną (Lb, 28, 6. 10. 15. 23:). Natomiast jeżeli chodzi o ołtarz kadzenia, to znów, jak sama nazwa mówi, służył on do składania ofiar kadzielnych. I znów każdego dnia rano i wieczorem spalano na nim kadzidło. (Wj 30, 6). Naroża ołtarza całopalenia i oł-

¹¹ Ks. B. Wodecki, *Wykopaliska w Mari a Stary Testament*, RBiL, 1 (1957), s. 19.

¹² Por. Pp 27, 5: Joz 8,31: 3 Krl 4, 47: 4 Krl 18, 30 nn.

¹³ Por. R. de Vaux, *Les institutions*, dz. cyt. t. II, s. 284: Ks. E. Dąbrowski, *Nowy Testament na tle epoki, t. I, geografia, historia*, Poznań 1958, s. 126 nn.

tarza kadzenia wystawały nieco ponad ołtarz i tworzyły charakterystyczne uwypuklenia, zwane rogami.

Ołtarz jako dzieło rąk ludzkich był nieczysty i przed oddaniem na służbę Bogu musiał być oczyszczony. Oczyszczenie, czyli konsekracja ołtarza polegała na pomazaniu krwią zabitej ofiary rogów ołtarza całopalenia i wylaniu reszty krwi u jego podstawy (Wj 29, 12: Kpł 8, 10—18: Lb 7, 1:). Dopiero przez tę ofiarę oczyszczającą stawał się ołtarz święty i mógł sprowadzać świętość na przybytek i wszystko, co było w kontakcie z nim, a więc na osoby i rzeczy¹⁴.

Jednak świętość ołtarza izraelskiego była w szczególności sposób związana z rogami zarówno ołtarza całopalenia, jak i ołtarza kadzenia. Na rogach ołtarza całopalenia, jak już wyżej zaznaczono, dokonywał się akt konsekracji ołtarza. Na rogach zaś ołtarza kadzenia arcykapłan raz w roku dokonywał bardzo ważnego obrzędu przebłagalnego (Wj 30, 10: Kpł 4, 18:)¹⁵. Przez uchwycenie rogów ołtarza morderca, w przypadku morderstwa nieświadomego, zyskiwał prawo azylu. Stąd w trudnych sytuacjach życiowych szukano przy ołtarzu schronienia. Tak na przykład postąpił Adoniasz, który popadłszy w konflikt z Salomonem *powstał i poszedł, a następnie uchwycił za rogi ołtarza mówiąc: Niech mi teraz król Salomon przysięgnie, że swego sługi nie każe zabić mieczem* (3 Krl 1,51: por. 3 Krl 2, 28). Prorok Jeremiasz chcąc podkreślić złość grzechu, a tym bardziej grzechu Narodu Wybranego, obrazowo mówi: *Grzech Judy jest wypisany żelaznym rylcem, wyryty diamentowym ostrzem, na tablicach serc i na rogach waszych ołtarzy* (Jer 17, 1). Ołtarz bez rogów tracił swoją wartość i święty charakter (Am 3, 14). Zbeshczeszczenie ołtarza polegało przede wszystkim na obcięciu jego rogów (Jdt 9, 8).

Pochodzenie rogów ołtarzowych jest kwestią wciąż żywo dyskusowaną wśród uczonych i egzegetów. Jest rzeczą pewną, że nie były one wynalazkiem wyłącznie izraelskim, ponieważ znajdowały się także na ołtarzach innych starożytnych ludów¹⁶. Tak samo ich znaczenie bywa różnie wyjaśniane przez uczonych. Jedni np. przypuszczają, że oznaczają one rogi składanych na ołtarzu ofiar zwierzęcych, albo że są pozostałością kultu Jahwe pod postacią cielca¹⁷. Jeszcze inni, jak np. H. G r e s s m a n¹⁸, twierdzą, że są pozostałością po dawnych *massebah*, które początkowo były umieszczane na ołtarzu, gdy jednak okazało się, zwłaszcza przy składaniu ofiar całopalnych, że stanowią przeszkodę, usunięto je ze środka ołtarza na jego boki. Taka możliwość, jak zaznacza R. de V a u x¹⁹, nie jest wykluczona, ale trzeba pamiętać o tym, że róg w Biblii jest symbolem mocy.

¹⁴ Ks. Stan. Ł a c h, *Księga Wyjścia*, dz. cyt. s. 263.

¹⁵ Por. Kpł 4, 2—12: 4, 13—14.

¹⁶ Por. Ks. Stan. Ł a c h, *Księga Wyjścia*, dz. cyt. s. 251.

¹⁷ B. S t a d e, *Historia*, t. I. s. 465.

¹⁸ *Die Ausgrabungen in Palestina und das Alte Testament*, 1917, s. 28.

¹⁹ R. de V a u x, *Les institutions*, dz. cyt. s. 290.

Stąd u Izraelitów rogi ołtarzowe symbolizowały przede wszystkim moc Jahwe, jaką posiada i jakiej udziela tym wszystkim, którzy przychodzą do ołtarza z ofiarami i proszą Go o pomoc²⁰. A może też są one po prostu jakimś upostaciowaniem szczególnej wartości krańcowych części ołtarza! Przecież i krańcowe części ciała kapłanów, np. ucha, wielkiego palca u ręki, czy nogi, były namaszczone krwią (Wj 29, 20). Stąd posługując się analogią, można to samo powiedzieć o ołtarzu, którego krańcowe części, jak już wyżej wspomniano, miały przecież szczególną wartość.

Nic przeto dziwnego, że tak pojęty ołtarz odgrywał poważną rolę w religijnym życiu Izraelitów i należał zawsze do pierwszorzędnych przedmiotów w całym ich kulcie religijnym. Gdy więc znalazł się w niebezpieczeństwie, albo uległ profanacji bólem napelniały się serca wszystkich. Kiedy Antioch Epifanes IV zniszczył Świątynię i zbeszcześcił ołtarze, wtedy, jak czytamy w I Księdze Machabejskiej, *Żydzi rozdierali swoje szaty, podnieśli ogromny płacz, głowy posypali popiołem, twarzą upadli na ziemię* (4, 39—40). Zbeszczeniu i profanacji uległy: świątynia i ołtarze, uważane za jedne z największych świętości religijnych i narodowych, dlatego bólem i żalem napelniały się serca Izraelitów, czego zewnętrznym wyrazem było rozdieranie szat, płacz, posypywanie głów popiołem²¹.

Wymownym świadectwem miłości do ołtarza są również psalmy, które, jak to wynika z ich treści, musiały powstać w atmosferze szacunku i czci dla ołtarza. A oto niektóre tylko z nich: *Umywam ręce moje na znak niewinności i obchodzę ołtarz Twój, Panie, by jawnie ogłaszać chwałę i rozpowiadać wszystkie cuda Twoje* (Ps 25, 6); albo: *I przystąpię do ołtarza Bożego, do Boga, który jest weselem i radością moją* (Ps 42, 4); albo też: *Pan jest Bogiem i zajaśniał nam. Ustawcie pochód z gałęzmi o liściach obfitych aż do rogów ołtarza* (Ps 117, 27). Już z tych choćby pięknych słów psalmisty widać, jaką miłość musiał wzbudzać ołtarz w sercu każdego Izraelity, który przychodził do niego ze swoją ofiarą.

Po upadku Świątyni jerozolimskiej (70 r. po Chr) przestał istnieć ołtarz w Izraelu, a z nim i wszystkie akty życia religijnego Starego Przymierza. Miejsce jego zajął jeden ołtarz Nowego Przymierza, który stał się miejscem jednej ofiary „mesjańskiej” składanej na nim „od Wschodu aż do Zachodu” (Mal 1, 10 nn). Niemniej jednak te wspomniałe tradycje biblijne Starego Testamentu stały się natchnieniem dla ołtarza Nowego Testamentu. A kamień, na którym Izraelici składali swoje ofiary, stał się wzorem dla ołtarza chrześcijańskiego.

Nic przeto dziwnego, że do tych tradycji biblijnych nawiązał również i Sobór Watykański II, który w dwóch nadzwyczaj ważnych

²⁰ Ks. Stan. Ł a c h, *Księga Wyjścia, dz. cyt.* s. 251.

²¹ Por. Jdt 4, 2: 5, 21: 9, 13:

²² Por. *Konstytucja o Liturgii, art. 128.*

dokumentach dotyczących odnowy liturgicznej, mianowicie w Konstytucji o Liturgii²² i Instrukcji wydanej przez Komisję liturgiczną²³, wiele uwagi poświęcił ołtarzowi, podkreślając przy tym, że wyraża on wielkość i powagę Boga, jest symbolem Chrystusa, miejscem sprawowania świętych czynności i punktem centralnym każdego zgromadzenia wiernych²⁴.

Częstochowa

Ks. ZENON MOŃKA

Ks. Ryszard Karpiński, Rzym

WŁADZA NAUCZYCIELSKA CHRYSYDUSA W EWANGELII ŚW. MATEUSZA

Na pierwszy rzut oka może się wydawać dziwnym sam temat niniejszego artykułu. Nie tylko Mateusz mówi nam o Chrystusie Panu jako Nauczycielu i Jego władzy nauczycielskiej. Osoba Chrystusa jako Nauczyciela i Jego nauczanie jest treścią wszystkich ewangelii. Jednak, jeżeli głębiej przeanalizujemy takie terminy w pierwszej ewangelii i u synoptyków jak: *didaskein*, *didascalos*, *rabbei* dojdziemy do przekonania, że dla autora pierwszej ewangelii temat ten jest szczególnej wagi.

Użycie czasownika *didaskein* jest bardzo charakterystyczne w Ewangelii św. Mateusza. Używa on go 14 razy (Marek i Łukasz po 17 razy): raz w cytowanym wierszu ze Starego Testamentu (15, 9), raz w znaczeniu „świeckim” (28, 15), 4 razy w mowach Jezusa (5, 19 — 2 razy, 26, 55; 28, 20), 8 razy w odniesieniu do nauki Jezusa. Autor pierwszej ewangelii używa tego czasownika tam, gdzie jest mowa o Chrystusie jako Nauczycielu (por. Mt 4, 23; 5, 2; 9, 35; 11, 1; 21, 23 — wiersze te nie mają odpowiedników w drugiej ewangelii, albo Marek używa w nich innego czasownika). W myśl tej zasady Mateusz używa tylko 4 razy tego czasownika w miejscach paralelnych z Markiem: Mt 7, 29 = Mk 1, 22; Mt 13, 54 = Mk 6, 2; Mt 22, 16 = Mk 12, 14 i Mt 26, 55 = Mk 14, 18, natomiast unika go tam gdzie u Marka ma on inny sens niż „nauczać” i zastępuje go innym czasownikiem, np.: *lalaïn* = „mówić”: Mt 13, 3 i Mk 4, 2; *deikneïn* = „wskazywać”: Mt 16, 21 i Mk 8, 31; *legeïn* = „powiedzieć”: Mt 17, 22 i Mk 9, 31; Mt 21, 13 i Mk 11, 17; Mt 22, 42 i Mk 12, 35.

Podobnie rzecz się ma z rzeczownikiem *didaskalos*, który znaj-

²³ Por. Instrukcja do należytego wprowadzenia w życie Konstytucji o świętej Liturgii, nr 91: 93.

²⁴ *Wprowadzenie do Liturgii, praca zbiorowa*, Poznań 1967, s. 541—546.